

ISTEMOLCHILAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH – IJTIMOIY ADOLAT VA HUQUQIY DAVLAT BARQARORLIGINING ASOSI

Normamatov Ilyosbek Bekbergan o'g'li

Urganch davlat universiteti Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti

Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi.

ilyosbeknormamatov622@gmail.com

Нормаматов Ильесбек Бекберган угли

Студент направления юриспруденции факультета социально-экономических наук Ургенчского государственного университета.

ilyosbeknormamatov622@gmail.com

Normamatov Ilyosbek Bekbergan o'g'li

Student of the Jurisprudence direction of the Faculty of Socio-Economic Sciences of Urgench State University.

ilyosbeknormamatov622@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19642077>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 14-aprel 2026 yil

Ma'qullandi: 16-aprel 2026 yil

Nashr qilindi: 18-aprel 2026 yil

KEYWORDS

iste'molchi huquqlari, ijtimoiy adolat, huquqiy davlat, inson qadri, bozor iqtisodiyoti, ijtimoiy himoya, qonun ustuvorligi.

ABSTRACT

Maqolada iste'molchilar huquqlarini himoya qilish ijtimoiy adolatni ta'minlashning ajralmas qismi ekanligi tahlil qilingan. Jamiyatda inson qadri, uning huquq va erkinliklarini e'tirof etish, iste'mol munosabatlarida qonun ustuvorligini ta'minlash masalalari nazariy va huquqiy jihatdan talqin qilingan. Shuningdek, iste'molchilarning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishda davlatning roli va Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasidagi ustuvor yo'nalishlar yoritilgan.

Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish har qanday jamiyatda muhim ijtimoiy va huquqiy masalalardan biri hisoblanadi. Chunki inson kundalik hayotida turli xil tovarlar va xizmatlardan foydalanadi va ularning sifati, xavfsizligi hamda adolatli narxda taqdim etilishi bevosita uning farovonligiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli iste'molchilar huquqlarini ta'minlash va himoya qilish masalasi nafaqat iqtisodiy rivojlanish, balki ijtimoiy adolatni qaror toptirish hamda huquqiy davlat barqarorligini mustahkamlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Avvalo, iste'molchi tushunchasiga to'xtalib o'tish lozim. Iste'molchi – bu shaxsiy ehtiyojlarini qondirish maqsadida tovar sotib oluvchi, xizmatlardan foydalanuvchi yoki ish buyurtma qiluvchi jismoniy shaxsdir. Iste'molchi bozordagi eng muhim subyektlardan biri bo'lib, uning manfaatlarini himoyalangan jamiyatda adolatli iqtisodiy tizim haqida gapirish qiyin. Chunki ishlab chiqaruvchi va xizmat ko'rsatuvchilar ko'pincha iqtisodiy jihatdan ustun mavqega ega bo'ladi, iste'molchi esa zaif tomon sifatida himoyaga muhtojdir.

Iste'molchilar huquqlarining asosiy tamoyillari xalqaro miqyosda ham e'tirof etilgan. Ular qatoriga xavfsizlik huquqi, axborot olish huquqi, tanlash huquqi, eshinish huquqi, zarar qoplanishi huquqi, iste'molchi ta'limi huquqi va sog'lom muhitda yashash huquqi kiradi. Ushbu huquqlar iste'molchining erkin va ongli tanlov qilishiga, sifatsiz mahsulotlardan himoyalangan hamda adolatli muomala ko'rishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy adolat tushunchasi jamiyatda tenglik, halollik va qonun

ustuvorligi ta'minlangan bo'lishini anglatadi. Agar iste'molchi o'z huquqlaridan foydalana olmasa, sifatsiz mahsulot yoki xizmat tufayli zarar ko'rsa-yu, bu zarar qoplanmasa, bunday jamiyatda adolat haqida so'z yuritish mushkul bo'ladi. Shu bois iste'molchilar huquqlarini himoya qilish ijtimoiy adolatni ta'minlashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Huquqiy davlat barqarorligi ham iste'molchilar huquqlarining qay darajada himoya qilinishiga bevosita bog'liq. Huquqiy davlatda barcha fuqarolar qonun oldida teng bo'lishi, ularning huquq va erkinliklari kafolatlanishi lozim. Agar iste'molchilar huquqlari amalda ishlamas, qonunlar faqat qog'ozda qolib ketsa, bu huquqiy davlat tamoyillariga zid hisoblanadi. Demak, iste'molchilar huquqlarini ta'minlash orqali davlat o'zining huquqiy asoslarini mustahkamlaydi.

Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish tizimi bir necha muhim elementlardan iborat. Birinchidan, qonunchilik bazasi mukammal bo'lishi zarur. Bu borada iste'molchilarning huquqlarini aniq belgilovchi, ularni himoya qilish mexanizmlarini ko'rsatuvchi qonunlar qabul qilinishi muhim. Ikkinchidan, nazorat qiluvchi davlat organlari samarali faoliyat yuritishi kerak. Ular bozorda sotilayotgan mahsulotlar va ko'rsatilayotgan xizmatlarning sifati ustidan doimiy monitoring olib borishi lozim. Uchinchidan, sud tizimi orqali iste'molchilarning buzilgan huquqlarini tiklash imkoniyati mavjud bo'lishi zarur. Shu bilan birga, iste'molchilarning o'zlari ham huquqiy savodxon bo'lishlari muhim ahamiyatga ega. Ko'pincha iste'molchilar o'z huquqlarini bilmagani sababli ulardan foydalana olmaydi. Masalan, sifatsiz mahsulotni qaytarish yoki almashtirish huquqi mavjud bo'lsa-da, ba'zi fuqarolar bu imkoniyatdan bexabar bo'lishadi. Shuning uchun aholining huquqiy madaniyatini oshirish, ularga o'z huquqlarini tushuntirish muhim vazifalardan biridir.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatning kuchayishi ham iste'molchilar huquqlarini himoya qilishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Raqobat mavjud bo'lgan joyda ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchilar sifatni oshirishga, narxlarni maqbullashtirishga harakat qiladi. Aks holda ular mijozlarini yo'qotadi. Demak, sog'lom raqobat muhiti ham iste'molchilar manfaatlarini himoya qilishning muhim omillaridan biridir.

Iste'molchilar huquqlarini buzish holatlariga sifatsiz mahsulot sotish, noto'g'ri yoki chalg'ituvchi reklama berish, xizmatlarni lozim darajada bajarmaslik kabi holatlar kiradi. Bunday vaziyatlarda iste'molchi o'z huquqlarini talab qilishi, zarur bo'lsa, tegishli tashkilotlarga murojaat qilishi lozim. Bu nafaqat uning shaxsiy manfaatini himoya qiladi, balki boshqa iste'molchilarni ham shunday muammolardan himoya qilishga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan iste'molchilar huquqlarini himoya qilish masalasi yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Internet orqali savdo qilish, onlayn xizmatlardan foydalanish jarayonida firibgarlik, ma'lumotlarning noqonuniy ishlatilishi kabi xavflar yuzaga kelmoqda. Shu sababli zamonaviy sharoitda iste'molchilarni himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish, elektron savdo sohasini tartibga solish alohida ahamiyat kasb etadi.

Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish masalasini chuqurroq tahlil qilganda, uning iqtisodiy barqarorlikka ham bevosita ta'sir ko'rsatishini ko'rish mumkin. Chunki iste'molchilar ishonchi yuqori bo'lgan bozorda savdo hajmi oshadi, ishlab chiqaruvchilar esa sifatni yaxshilashga intiladi. Agar iste'molchilar bozorda aldov, sifatsiz mahsulot yoki xizmatlarga duch kelaversa, ularning ishonchi pasayadi, bu esa iqtisodiy faollikning susayishiga olib keladi. Shunday ekan, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish iqtisodiy rivojlanishning ham muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida ham qaraladi. Har bir inson sifatli va xavfsiz mahsulotlardan foydalanish, to'g'ri axborot olish va adolatli munosabat ko'rish huquqiga ega. Shu nuqtai nazardan, iste'molchilar huquqlarini buzish insonning asosiy huquqlarini buzish bilan tengdir. Bu esa davlat zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Iste'molchilar huquqlarini ta'minlashda profilaktik choralar ham muhim o'rin tutadi. Ya'ni, qonunbuzarlik sodir bo'lgandan keyin uni bartaraf etishdan ko'ra, uning oldini olish samaraliroqdir. Shu maqsadda mahsulotlarni sertifikatlash, standartlashtirish, sifat nazorati tizimlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa bozorda faqat xavfsiz va sifatli mahsulotlar aylanishini ta'minlaydi.

Reklama sohasini tartibga solish ham iste'molchilar huquqlarini himoya qilishda muhim yo'nalishlardan biridir. Noto'g'ri yoki chalg'ituvchi reklama iste'molchini yangilish qaror qabul qilishga olib keladi. Shu sababli reklama halol, aniq va ishonchli bo'lishi kerak. Davlat tomonidan reklama faoliyatini nazorat qilish orqali iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish mumkin. Iste'molchilar huquqlarini himoya qilishda xalqaro hamkorlik ham muhim rol o'ynaydi. Globalizatsiya sharoitida tovar va xizmatlar chegaralardan oshib o'tmoqda. Shu sababli turli davlatlar o'rtasida yagona standartlar va qoidalarni ishlab chiqish zarurati ortmoqda. Bu esa iste'molchilarni xalqaro miqyosda ham himoya qilish imkonini beradi.

Yana bir muhim jihat – ekologik omillar bilan bog'liq. Bugungi kunda iste'molchilar nafaqat mahsulot sifati, balki uning atrof-muhitga ta'siriga ham e'tibor qaratmoqda. Ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish va ulardan foydalanishni rag'batlantirish orqali nafaqat iste'molchilar manfaatlari, balki butun jamiyat manfaatlari himoya qilinadi. Shu bois ekologik xavfsizlik ham iste'molchilar huquqlarining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda.

Iste'molchilar huquqlarini himoya qilishda raqamli savodxonlikni oshirish ham muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, internet orqali xaridlar soni ortib borayotgan bir paytda, fuqarolar firibgarlik sxemalarini bilishi, shaxsiy ma'lumotlarini himoya qila olishi zarur. Bu borada davlat organlari va ta'lim muassasalari tomonidan tushuntirish ishlari olib borilishi lozim.

Shuningdek, iste'molchilar va tadbirkorlar o'rtasida madaniyatli munosabatlarni shakllantirish ham muhimdir. Har ikki tomon o'z huquq va majburiyatlarini yaxshi bilsa, nizolar kamayadi. Tadbirkorlar halollik va mas'uliyat bilan ish yuritsa, iste'molchilar esa ongli va talabchan bo'lsa, bozorda sog'lom muhit shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni
2. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi
3. "Reklama to'g'risida"gi Qonun
4. "Raqobat to'g'risida"gi Qonun
5. Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To'ldirilgan ikkinchi nashri. –Toshkent:
6. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
7. юрид. наук. – Тамбов, 2001. –170 с.;
8. Бырдин Е.Н. Правовое равенство граждан и его обеспечение в Российском государстве: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. – М, 2002.;
9. Вязов А.Л. Принцип справедливости в современном Российском праве и правоприменении: дис.... канд. юрид. наук. – М., 2001. –155 с.;

10. Деревесников А.В. Справедливость как принцип права (Историко-теоретический аспект): дис.... канд. юрид. наук. –Кострома, 2005 –155 с.
11. Ролз Дж. Теория справедливости. – Новосибирск: изд-во НГУ, 1995. – 223 с

INNOVATIVE
ACADEMY